

Бурангулов Владислав Андрійович,
аспірант ОДУВС, м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0001-7423-2558

ІНСТИТУЦІЙНА ГЕНЕЗА КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

*У статті зосереджується увага на становленні та розвитку кримінального аналізу в діяльності правоохоронних органів. На основі аналізу історичної ретроспективи акцентовано на ключових ознаках формалізованого кримінального аналізу. З'ясовано та обґрунтовано об'єктивні чинники виділення спеціалізованих підрозділів кримінального аналізу, серед яких: необхідність підвищення ефективності поліцейської діяльності, порівняння моделей вчинення злочинів та визначення типових патернів, розвиток концепції *modus operandi*, необхідність спеціалізації правоохоронної діяльності, зв'язок поліцейського патрулювання з кримінальним аналізом.*

Ключові слова: кримінальний аналіз, поліція, правоохоронна діяльність, аналітик, патерн, *modus operandi*.

Сучасне інформаційне суспільство потребує адекватного реагування на усі виклики в системі безпеки держави, зокрема щодо ефективності протидії злочинності правоохоронними органами. Зазначене базується на відповідній професійній діяльності стосовно збору, зіставлення та інтерпретації інформації з метою проведення оцінювання, прогнозування, створення аналітичних висновків та відповідних рекомендацій. Загалом такий процес називається “кримінальний аналіз”, який становить специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності [1]. Водночас для з'ясування змісту кримінального аналізу, уніфікації його інструментарію та методології важливим є дослідження зарубіжного досвіду, особливо характерних особливостей інституційного становлення та розвитку кримінального аналізу в розвинених правоохоронних системах.

Кримінальний аналіз як інституційне забезпечення правоохоронної чи безпекової діяльності є порівняно новим явищем. Наразі формалізовані процеси діяльності спеціалізованих підрозділів щодо аналізу та встановлення злочинів є вже сучасною історією. Водночас багато дослідників зазначають про глибокий історичний ракурс кримінального аналізу, апелюючи певними аналогіями щодо змісту, логіки й послідовності процесів.

Зокрема, у виданні Массачусетської асоціації аналітиків злочинності (Massachusetts Association of Crime Analysts (MACA)) зазначається, що як концепція у своїй основній формі кримінальний аналіз має бути “лише трохи молодшим” за сам злочин. Перший злочин не потребував аналізу, оскільки він ще не був частиною шаблону чи тенденції. Другий міг бути пов'язаним з першим, а третій – або з першим, або з другим, або з обома. Кожний наступний злочин мав більше шансів бути пов'язаним з попереднім, і, ймовірно, згодом і сформувався перша модель злочину [2].

Розвиваючи цю ідею, дослідники розмірковують та формулюють певну гіпотезу, що першим аналітиком кримінального аналізу, можливо, був ще

кроманьйонець, який одного разу, збираючись на полювання, зауважив перед своїм кланом: “Знаєте... кожного разу, коли ми спускаємось до водою між тим, як сонце сходить над горизонтом, і впродовж часу поки воно над нами в небі, одному з нас розбиває голову якийсь бєбік з племені Великої Скали” [2].

Важливість такого порівняння полягає в тому, що дослідники визначають ключовим певний процес, який відтоді мало змінився. Кроманьйонець зіставив дані (звичайно, у своїй голові, але це робить і досвідчений аналітик двадцять першого сторіччя), знайшов схему нападу при обтяжуючих обставинах, проаналізував і описав її (включно з географічними, часовими та характерними обставинами), поширив її членам свого клану та прямо рекомендував рішення. Тобто за аналогією сучасного підходу до найважливіших функцій кримінального аналізу це ні що інше як визначення “гарячих зон” для посиленого патрулювання.

При цьому не має значення наскільки ця гіпотеза є ймовірною та виправданою. Важливою є ілюстрація: наскільки це неймовірно просто, наскільки фундаментально, наскільки нерозривними з розвитком людства є взаємозв'язки, які і сприймаються як джерела кримінального аналізу.

Так, Стівен Готліб та Шел Арєнберг (Steven Gottlieb and Shel Arenberg) зазначили, що кримінальний аналіз, спрямований на виявлення підозрюваних та/або моделей злочинності, можна простежити до феодального періоду Англії. Населення географічних територій було невеликим, люди добре знали один одного, і селяни часто проводили все життя в одному селі чи місті. Місцевий констебль знав, хто такі порушники спокою, де вони живуть, як вони вчиняли свої злочини [3].

Важливим є виділити при цьому, що, зазначаючи про зародження кримінального аналізу, дослідники вказують на характерні особливості цієї діяльності: виявлення підозрюваних та визначення моделей (патернів) вчинення злочинів.

На нашу думку, виділення характерних особливостей кримінального аналізу, тих, які і визначають його зміст, навіть в умовах сьогодення є важливим елементом нашого дослідження. Саме використовуючи історичний аналіз виникнення та розвитку кримінального аналізу як окремої інституційної складової правоохоронної діяльності, формується достатньо обґрунтоване бачення щодо методологічної бази кримінального аналізу.

Водночас важливим є продовження цього напрямку історичного дослідження та з'ясування об'єктивних умов виділення кримінального аналізу в окремий професійний напрям правоохоронної діяльності. На фоні історичних періодів, які нами взяті як аналіз, без перебільшення можемо говорити про цивілізаційний розвиток, що пов'язаний і з науково-технічним прогресом, розвитком природничих, гуманітарних, соціальних наук, що значно сприяло і розвитку правоохоронної діяльності. Розвиток криміналістики дозволив поліцейським ідентифікувати підозрюваного, причетного до вчинення злочину, а психологія, пояснюючи природу людської особистості, визначала моделі звичок правопорушників. Ці та інші результати наукових досягнень дозволили правоохоронним органам точно визначити природу злочинної діяльності, передбачити її майбутні події та ідентифікувати її виконавців.

Суспільство існує, щоб сприяти загальному добробуту своїх громадян, починаючи із забезпечення їх безпеки. Поліція є тим органом у суспільстві,

основною функцією якого і є безпека громадян, а аналітики кримінального аналізу є своєрідним головним мозком цих зусиль, що дозволяє суспільству запобігати більшості злочинів з найменшими витратами ресурсів. Звичайно, практика вивчення злочинів передувє професії. Безумовно, вартіві Ассирії, Вавилону та Риму знали про закономірності, гарячі точки та рецидивістів. Звичайно, вони знали, на чому зосередити свої ресурси: певних місцях, часі і конкретних особах, щоб максимізувати зусилля [2].

У центрі усіх цих подій виділяється також те, що є першоосовною кримінального аналізу; і вона настільки є базовою характеристикою феномену кримінального аналізу, що знадобилося десять тисяч років, щоб ця діяльність отримала назву та професію. Те, що кримінальний аналіз виник в поліцейських установах, а не в громадах, університетах чи прес-центрах, наприклад, є результатом двох факторів: близькості до необхідної інформації та близькості до іншої поліцейської професії [2]. Водночас кримінальний аналіз як специфічна правоохоронна діяльність має найкращі шанси та спроможності вирішити проблеми щодо аналізу моделей та тенденцій злочинності.

Історія професійного використання кримінального аналізу на відміну від його історії формалізованої діяльності спеціальних підрозділів кримінального аналізу є дещо іншою. Початково кримінальний аналіз розвивався як певна діяльність поліцейського, незалежно від посади: патрульний, слідчий, сищик, детектив, оперативний працівник, – який у межах професійної діяльності використовував певні шаблони, алгоритми діяльності, з'ясовував в межах своєї обізнаності окремі моделі (патерни) злочинної поведінки. “Неформальний аналіз злочинності у найпростішому сенсі виконується всіма офіцерами під час розслідування злочинів” [2].

Оскільки кримінальний аналіз можна інтерпретувати як якісний аналіз злочину та подальше порівняння його з аналогічними минулими подіями, кожен правоохоронець, пов'язаний із розслідуванням злочину, забезпеченням правопорядку та безпеки, функціонально здійснює певний вид кримінального аналізу, але результати його аналізу базуються переважно на власному досвіді і частково досвіді колег. Однак власний досвід є все ж таки обмеженим і не може визначатися як певна система знань в межах території, регіону або країни. Обізнаність кожного правоохоронця щодо кожного злочину навіть у межах діяльності одного правоохоронного органу ймовірно є не повною. Вони не мають можливості порівнювати способи вчинення злочинів щодо кожного повідомлення, а також з іншими випадками. Їх особистий кримінальний аналіз проводився на несистематичній основі, тому багато моделей і тенденцій залишалися невиявленими. Тому об'єктивним є процес виділення серед правоохоронців окремого фахового напрямку діяльності та її формалізації окремими спеціальними підрозділами – кримінального аналізу.

Як бачимо, інституційне становлення кримінального аналізу в правоохоронній діяльності є процесом еволюційного характеру. Об'єктивно на фоні зростання рівня фаховості правоохоронців, і насамперед практиків, мова ще не йде про певні наукові узагальнення та дослідження, висунення певних теоретичних гіпотез та визначення правоохоронних моделей. Доречно говорити про збільшення

інформаційних потоків щодо злочинності, неспроможності узагальнення усієї інформації про злочини одним правоохоронцем, а відтак формування об'єктивної необхідності виділення у системі правоохоронної діяльності окремих спеціалізованих підрозділів, які і отримали назву у перспективі як підрозділи кримінального аналізу.

Посилаючись на джерело “A History of Crime Analysis” [2], у створеній сером Робертом Пілом в 1829 році лондонській столичній поліції (London Metropolitan Police) у відділках працювало по два “детективи”, і цілком імовірно, що вони використовували деякі методи сучасного кримінального аналізу, щоб пов'язати кримінальні інциденти певними закономірностями. Саме тому за результатом діяльності лондонської поліції було вперше розроблено концепцію *modus operandi* (спосіб вчинення) та класифікацію правопорушників і злочинів на її основі. *Modus operandi* допоміг поліції точніше визначати моделі (патерни) та серійність злочинів, хоча він на той час застосовувався переважно до випадків вбивства.

Незважаючи на те, що концепція *modus operandi* сформувала лише початкові засади упровадження професії аналітика за напрямом кримінального аналізу, подальший інституційний розвиток кримінального аналізу саме на основі цієї концепції набув інноваційного характеру в підрозділах американських поліцейських.

Період 1905–1932 рр. пов'язують з діяльністю міського маршала в Берклі (Каліфорнія) Августа Воллмера (August Vollmer) (з 1909 року цю посаду було перейменовано на “начальника поліції”). До його приходу в місті надзвичайно активними були банди мародерів і потяги, що прямували через Берклі відмовлялися там зупинятися. Але на момент, коли Воллмер залишив посаду, Берклі вважався одним із найбезпечніших міст Америки.

На той час Воллмер дійсно був новатором поліцейської роботи, запровадивши велосипедний та автомобільний патрулі, радіозв'язок, систему відбитків пальців. Він також сприяв розвитку наукових досліджень у цій сфері, становленню поліцейської академії та школи криминології Каліфорнійського університету, а також визначив вимоги до вищої поліцейської освіти та професіоналізму. Однак набагато важливішими, з огляду на предмет нашого дослідження, є його новації в кримінальному аналізі. У 1906 році він керував розробкою базової системи управління даними, яка допомогла організувати поліцейські звіти у спосіб, що сприяв їх аналізу. Він заохочував регулярний перегляд поліцейських звітів та позначав місця вчинення злочинів кольоровими шпильками. І найважливіше – він отриману інформацію про злочини використовував у подальшому плануванні маршрутів патрулювання поліцією [2]. Коли в 1909 році Воллмер організовував роботу своїх патрульних на велосипедах, він визначав район патрулювання відповідно до очікуваної кількості викликів з конкретних районів міста [4, с. 8].

Хоча термін “кримінальний аналіз” (*crime analysis*) ще не був винайдений, одна цитата з публікації Воллмера “Район поліцейського патрулювання” свідчить про те, що він був знайомий із його поняттями: *Припускаючи регулярність злочинів і подібних подій, можна звести ці випадки в таблицю за районами в межах міста і таким чином визначити точки, які мають найбільшу небезпеку таких злочинів, а які мають найменшу небезпеку* [4, с. 9].

Розвиток кримінального аналізу у подальшому пов'язують з діяльністю Орландо В. Вілсона (Orlando W. Wilson (1900–1972)) – одного із найвидатніших поліцейських реформаторів століття і одночасно послідовника ідей та розробок Августа Волмера. Важливо зазначити, що початково, маючи певний практичний досвід (губернатор військової поліції в післявоєнному Берліні, начальник поліції у Фуллертоні, Каліфорнія (1925); начальник поліції у Вічіті (1928–1939);), Вілсон реалізував свої думки в системних публікаціях академічного характеру (“Поліцейські протоколи” (1942), “Поліцейське управління” (1950) і “Поліцейське планування” (1957)), перебуваючи на посаді декана Школи кримінології Каліфорнійського університету в Берклі (школи, заснованої Воллмером) [2].

Потрібно зазначити, що Вілсон у своїх ранніх публікаціях (“Поліцейське управління” (1950)) згадує про важливість виявлення моделей і тенденцій злочинності, але не пропонує формальної програми для цього, тобто не визначає відповідної інституційної форми кримінального аналізу. Але такий практичний досвід та відповідна академічна й наукова діяльність сформували цілісну систему знань Вілсона, що мало важливе значення для подальшого інституційного розвитку кримінального аналізу загалом та системного запровадження в практичній поліцейській діяльності, у період перебування на посаді суперінтенданта поліції в Чикаго (1960–1971).

Можна зазначити, що найдавніше відоме джерело терміна “кримінальний аналіз” пов'язується з виданням Вілсона “Поліцейське управління” (1963). Саме у розділі “Спеціалізація в межах великого відділу планування” (“Specialization Within a Large Planning Division”) ми знаходимо: *підрозділ кримінального аналізу вивчає щоденні звіти про серйозні злочини з метою визначення місця, часу, особливостей, подібності з іншою кримінальною діяльністю та різноманітних важливих фактів, що можуть допомогти ідентифікувати злочинця або існування схеми злочинної діяльності. Така інформація є корисною для планування діяльності підрозділу чи регіону* [5].

Важливим зауваженням є те, що хоча це і вважається найпершим визначенням поняття “Кримінальний аналіз”, його використання Вілсоном свідчить про формалізоване існування підрозділів кримінального аналізу на момент написання. Тобто на практиці така специфічна діяльність інституційно вже була сформована як певний окремий підрозділ кримінального аналізу.

А до опублікування у 1972 році наступного видання “Поліцейське управління” важливість кримінального аналізу настільки зросла, що Вілсон присвятив йому кілька сторінок адміністративних питань та системних обов'язків підрозділу, визначаючи кримінальний аналіз функцією планування та рекомендуючи створити сектор кримінального аналізу у відділі планування великого агентства. Хоча більш пізні тексти рекомендували відокремити кримінальний аналіз від планування та адміністрування [5].

Таким чином, “Поліцейське управління” Вілсона стало першим підручником для керівників поліції (і залишається ним сьогодні). “Crime analysis” (кримінальний аналіз) став модним словосполученням, як “community policing” – в 1990-х роках. Без сумніву, книга Вілсона допомогла прокласти шлях до буму кримінального аналізу у 1970-х роках [2].

У подальшому розвиток кримінального аналізу набуває нового поштовху на основі сприйняття суспільством його ефективності у протидії злочинності та відповідним реагуванням законодавця (Закон про допомогу правоохоронним органам (Law Enforcement Assistance Act) (1965); Закон “Омнібус про безпечні вулиці та контроль злочинності” (Omnibus Safe Streets and Crime Control Act) (1968)), розвитком цілеспрямованої ініціативи у формі фондів, асоціацій та організацій (Law Enforcement Assistance Administration (1968); Integrated Criminal Apprehension Program (ICAP) (1970); International Association of Crime Analysts (1990); Bureau of Justice Assistance (1994); National Institute of Justice (1994); Massachusetts Association of Crime Analysts (1997) з метою додаткового фінансування інновацій у правоохоронній діяльності, наукового освітнього і методичного забезпечення та узагальнення практики, зокрема і щодо інституційного закріплення та удосконалення форм і методів кримінального аналізу.

Подальший аналіз інституційної генези кримінального аналізу в системі правоохоронної діяльності, особливо щодо створення спеціальних підрозділів кримінального аналізу та їх поширення і розвиток в Україні потребують окремого дослідження.

Таким чином, інституційне становлення кримінального аналізу достатньо обґрунтовано характеризується відповідною історичною ретроспективою, яка розкриває об’єктивні передумови необхідності порівняння злочинів та виявлення відповідних патернів. На основі зазначеного отримала своє поширення концепція *modus operandi* (спосіб вчинення злочину). Але остаточне інституційне становлення кримінального аналізу базується на формалізації окремих підрозділів кримінального аналізу в діяльності поліції та безпосередньому використанні кримінального аналізу в плануванні поліцейських заходів. Важливим також є зазначення, що кримінальний аналіз виник у практичному, а не академічному, правоохоронному середовищі за необхідності підвищення ефективності діяльності поліцейських.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи кримінального аналізу: підручник / А.М. Бабенко, О.М. Заєць, В.А. Некрасов, К.Ю. Ісмайлов, Д.О. Пєфтієв та ін.; за заг. ред. О.Є. Користіна, 2019. 270 с.
2. A History of Crime Analysis. URL: <https://faculty.uml.edu//jbyrne/44.203/macahistoryofcrimeanalysis.pdf> (дата звернення: 12.09.2022).
3. Steven Gottlieb and Shel Arenberg. Crime Analysis: From Concept to Reality. Office of Criminal Justice Planning Edition. 1992. 334 p.
4. Law Enforcement Assistance Administration. Crime Analysis in Support of Patrol, 1977.
5. Orlando W. Wilson, Roy McLaren. Police Administration McGraw-Hill Education; 2Rev Ed edition (December 1, 1963).
6. Cf. Gottlieb, Steven, et. al. Crime Analysis: from First Report to Final Arrest. Alpha Publishing, 1994.

REFERENCES

1. Osnovy kryminalnoho analizu: pidruchnyk. “Fundamentals of criminal analysis: a textbook” / A.M. Babenko, O.M. Zaiets, V.A. Nekrasov, K.Yu. Ismailov, D.O. Peftiiev and others; in general ed. O.Ye. Korystina, 2019. 270 p. [In Ukrainian].
2. A History of Crime Analysis. URL: <https://faculty.uml.edu//jbyrne/44.203/macahistoryofcrimeanalysis.pdf> (Date of Application: 12.09.2022) [In English].

3. *Steven Gottlieb, Shel Arenberg* (1992). *Crime Analysis: From Concept to Reality*. Office of Criminal Justice Planning Edition. 334 p. [In English].

4. Law Enforcement Assistance Administration. *Crime Analysis in Support of Patrol*, 1977 [In English].

5. *Orlando W. Wilson, Roy McLaren*. (1963). *Police Administration* McGraw-Hill Education; 2Rev Ed edition (December 1) [In English].

6. *Cf. Gottlieb, Steven*, et. al. *Crime Analysis: from First Report to Final Arrest*. Alpha Publishing, 1994 [In English].

UDC 343.1.01

Buranhulov Vladyslav,
Graduate student of Odessa State University of Internal Affairs,
Odessa, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-7423-2558

THE INSTITUTIONAL GENESIS OF THE CRIME ANALYSIS

The article focuses on the formation and development of criminal analysis in the activities of law enforcement agencies. On the basis of the historical retrospective, the key features of the activities of the criminal analysis units were formalized. The objective factors for the selection of specialized units of criminal analysis have been clarified and substantiated. The objectively existing prerequisites for the need to compare crimes and identify relevant patterns are noted. On the basis of the above, the concept of *modus operandi* has spread. Attention is focused on the fact that the final institutionalization of criminal analysis is based on the formalization of the activities of individual units of criminal analysis in the system of police units and the direct use of criminal analysis in planning police measures, determining the most dangerous areas for patrolling by police units. A separate important conclusion regarding the understanding of the content of criminal analysis and its place in law enforcement activities is the emphasis on its occurrence directly in practical units, if necessary to improve the effectiveness of police activities. It was the generalization of practice and the development of appropriate algorithms for police work based on defined patterns of crimes that formed the initial foundations of the institutional formation of criminal analysis units. But the further development of criminal analysis was based on the combination of the academic school, the scientific support of this specific police practice, as well as at the expense of systemic financial support.

Keywords: crime analysis, police, law enforcement activity, analyst, pattern, *modus operandi*.

Отримано 06.10.2022